

УДК 342.9.03(4/9)

Долженков Олександр Федорович,
доктор юридичних наук, професор,
професор Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К.Д. Ушинського,
м. Одеса, Україна

Плугатар Тетяна Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
учений секретар секретаріату Вченої ради ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0003-2082-5790

Лелет Сергій Миколайович,
кандидат юридичних наук,
начальник відділу ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-6099-4121

МІЖНАРОДНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВОСУДДЯ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена огляду міжнародних та європейських стандартів у сфері функціонування судової системи та судоустрою, розкриттю стану їх застосування в адміністративному судочинстві України, зважаючи на проголошений вектор євроінтеграції та зобов'язання імплементувати в національне законодавство європейські стандарти, у тому числі й у сфері правосуддя. Наголошено, що міжнародні стандарти у сфері правосуддя (принципи, рекомендації, правила, критерії) містяться в різних документах, що мають загальносвітовий чи європейський рівень і можуть бути як обов'язковими, так і мати рекомендаційний характер.

Ключові слова: міжнародні принципи, європейські стандарти, адміністративне судочинство, правосуддя, адміністративна юрисдикція.

Демократичні цінності, відповідальність держави перед громадянином за свою діяльність, дотримання і захист прав та свобод людини є головним пріоритетом для України. З огляду на сучасні виклики, продиктовані суспільними вимогами, реформаційні зміни судової гілки влади, впровадження позитивних оптимізацій здійснення судочинства в адміністративних судах має враховувати міжнародні та європейські стандарти у сфері правосуддя. У зв'язку з цим, нагальним постає дослідження судового захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, прав та законних інтересів юридичних осіб, порушених у публічно-правових відносинах з боку суб'єктів владних повноважень на сучасному етапі, зважаючи

на останні суспільно-політичні і законодавчі зміни, та врахування європейських і міжнародних стандартів у сфері правосуддя під час здійснення адміністративного судочинства в Україні.

Окремі аспекти вказаної проблематики були предметом дослідження науковців та юристів-практиків таких як Б. Авер'янов, О. Антонюк, В. Бабкова, В. Бринцев, В. Владишевська, В. Грибанов, А. Жуковський, Е. Катаєва, В. Кривенко, О. Коротун, М. Козюбра, О. Колісник, І. Коліушко, О. Константиї, Р. Корнута, Р. Куйбіда, В. Кузьменко, О. Нечитайло, С. Оверчук, Ю. Педько, Д. Притика, Н. Сакара, І. Самсін, Н. Сиза, С. Степанова, В. Стефанюк, А. Стрижак, Ю. Тодика, В. Шкарупа, І. Шруб та інші. Водночас, незважаючи на широкий спектр досліджень, присвячених проблемі застосування міжнародно-правових стандартів у сфері правосуддя, низка питань залишилися поза увагою дослідників. У зв'язку з цим, зважаючи на проведення ефективної судової реформи, спрямованої на вдосконалення організації судового управління, його демократизацію та розширення гарантованого Конституцією України права на судовий захист і доступ до правосуддя у сфері відносин із суб'єктами владних повноважень, необхідно комплексно проаналізувати сучасний стан втілення міжнародних та європейських стандартів справедливого правосуддя у вітчизняну нормативно-правову базу та їх застосування під час здійснення адміністративного судочинства в Україні задля реалізації права фізичних та юридичних осіб на компетентний та справедливий суд.

Метою статті є огляд основних міжнародних та європейських стандартів у сфері функціонування судової системи та судоустрою, розкриття стану їх застосування в адміністративному судочинстві України, зважаючи на проголошений вектор євроінтеграції та зобов'язання імплементувати в національне законодавство європейські стандарти, у тому числі й у сфері правосуддя.

Статтею 55 Конституції України [1] закріплено право особи на судовий захист прав та свобод. Його реалізація неможлива без визначення належного механізму організації та діяльності судової влади щодо забезпечення прав і законних інтересів учасників судового провадження, у тому числі щодо розгляду адміністративних справ.

Міжнародні стандарти містяться в міжнародних договорах, інших джерелах міжнародного права, а також у міжнародних документах, прийнятих окремими міжнародними організаціями, ненаділених обов'язковою юридичною силою. Наразі офіційного визначення поняття “міжнародні стандарти” немає. Провівши аналіз наукових підходів щодо визначення поняття “стандарт” у юридичній літературі, підтримано позицію тих учених, які під цим поняттям розуміють ознаки певного явища, встановлені компетентним органом, звичаєм або за загальною згодою як модель та/або принципи, вироблені міжнародними (регіональними) організаціями, нормативний документ, заснований на консенсусі, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня упорядкованості у певній сфері.

Основоположні засади здійснення правосуддя, визначені міжнародними правовими актами, є стандартом для утвердження справедливого суду в Україні.

Водночас варто сказати, що кожна держава може встановлювати в національному законодавстві власні норми і приписи вищого рівня гарантій захисту прав і свобод людини.

В. Владишевська, даючи визначення поняття “міжнародні стандарти у сфері правосуддя як загально визнаних, універсальних мінімальних вимог, які установлені та визнані міжнародною спільнотою (принципи, рекомендації, правила, критерії, рішення, висновки) для ефективного функціонування як держави в цілому, так і судової влади зокрема” [2, с. 49], звертає увагу на наведену в правовій доктрині трирівневу структуру застосування міжнародно-правових стандартів у національному законодавстві, а саме: 1) стандарт має бути зафіксований у нормах міжнародного права, та, відповідно, мати обов’язковий чи рекомендаційний характер; 2) стандарт має бути застосований в юрисдикційних нормах; 3) стандарт має бути пояснено й визнано в наукових працях міжнародного права [2, с. 47, 48; 3, с. 257]. Тобто міжнародні стандарти у сфері правосуддя являють собою сукупність задекларованих у міжнародних документах правил, принципів, критеріїв, рекомендацій, дотримання яких є світовою практикою, проте для України вони можуть мати як обов’язковий, так і рекомендаційний характер. Водночас не можна говорити, що рекомендаційний характер актів применшує їх роль, вони також тлумачать та роз’яснюють стандарти, закріплені в обов’язкових міжнародних документах, що приймаються за результатами збору інформації та вивчення конкретних питань у правових системах різних країн, акумулюють їх досвід у тих чи інших сферах, а також містять висновки, аналіз оцінюваних процесів і практичні рекомендації до впровадження тих чи інших принципів. Такі документи в преамбулах, як правило, містять вказівку про те, що вони рекомендуються до виконання і вжиття заходів на національному рівні з урахуванням умов та традицій кожної країни [4, с. 11].

До міжнародних стандартів у сфері судочинства належать міжнародні документи, у яких закріплені основоположні засади здійснення правосуддя, до них можна віднести такі: Загальна декларація прав людини [6], ст. 10 передбачено право на розгляд справи з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [7], п. 1 ст. 14 закріплює право на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону; Основні принципи незалежності судових органів (схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29.11.1985 та 13.12.1985), у яких зазначається, що “судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонуки, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого боку і з будь-яких би то не було причин” [4, с. 19]; Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів щодо незалежності судових органів (прийняті резолюцією Економічної та соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15.12.1889), у яких наголошується, що “усі держави мають прийняти та впровадити Основні принципи незалежності

судових органів відповідно до правил конституційного процесу країни та внутрішньої практики” [4, с. 25], Бангалорські принципи поведінки суддів (Гаага, 26.11.2002), схвалені резолюцією Економічної та Соціальної ради ООН 27.07.2006 та інші міжнародні акти, які визначають основні принципи і правила здійснення правосуддя.

Слід погодитись із позицією В. Пастернака, що стандарти адміністративного судочинства можна розглядати як складову міжнародних стандартів прав і свобод людини, оскільки вони призначені для забезпечення та підвищення ефективності судового захисту прав і свобод під час вирішення спорів із суб'єктів публічного управління. Стандарти адміністративного судочинства є системою правових норм, правових звичаїв і принципів, які встановлюють обов'язковий рівень гарантій прав людини в адміністративному судочинстві та спосіб реалізації таких прав [5, с. 107].

Як слушно наголошує Е. Катаєва, категорія “європейські стандарти у сфері судочинства” у сучасній теорії адміністративного судочинства застосовуються як узагальнена назва системи закріплених у законодавстві ЄС правових норм, що встановлюють права особи в адміністративному судочинстві та гарантують їх реалізацію, а також сформованих на їх основі правових звичаїв [8, с. 14].

Зважаючи на те, що міжнародні стандарти у сфері правосуддя як складова міжнародних стандартів прав людини, покликані забезпечити належний рівень та ефективність судового захисту прав і свобод людини у публічно-правових відносинах, вважаємо основоположним міжнародним актом, що закріплює стандарти прав людини Конвенцію про захист прав людини та основних свобод (далі – Конвенція). Зауважимо, що особливістю Конвенції є встановлення механізму міжнародного контролю, найважливішим елементом якого є діяльність Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який розглядає заяви будь-яких осіб, неурядових організацій або груп осіб про порушення положень Конвенції або Протоколів до неї.

Варто наголосити, що буквально тлумачення ст. 6 Конвенції визначає застосовність закріплених нею стандартів виключно до цивільного та кримінального судочинства, проте вивчення практики ЄСПЛ свідчить про можливість застосування ст. 6 Конвенції також і в адміністративному судочинстві. Зокрема ЄСПЛ, розглядаючи справи щодо порушення інституціональних вимог п. 1 ст. 6 згаданої Конвенції, у своїй практиці сформував так зване “право на суд”, що включає розуміння “належний суд”, тобто суд, який установлений відповідно до закону і повинен задовольняти низку вимог, передбачених у п. 1 ст. 6 Конвенції та вироблених прецедентною практикою ЄСПЛ, а саме бути незалежним та безстороннім. Зміст права на незалежний та безсторонній суд, створений на підставі закону, розкривається в його рішеннях. Безумовно, при визначенні того, чи може суд вважатися “незалежним”, слід урахувувати спосіб призначення членів суду, строк перебування на посаді, існування гарантій від зовнішнього впливу та наявність у суду зовнішніх ознак незалежності [9, с. 439–442]. Щодо вимоги “безсторонності” ЄСПЛ виділив два аспекти. По-перше, орган, який розглядає справу,

має бути безстороннім суб'єктивно, тобто жоден його член не повинен мати будь-якої особистої заінтересованості або упередженості. Вважається, що суддя є неупередженим, якщо немає доказів, які б свідчили про протилежне. По-друге, такий орган має також бути неупередженим з об'єктивного погляду, тобто він повинен надати достатні гарантії, які б виключали будь-які законні сумніви стосовно цього [10, с. 281].

Україна, ратифікувавши Конвенцію та врегулювавши на законодавчому рівні практику виконання рішень ЄСПЛ, фактично наблизилась до створення однорідної судової практики, узгодженої з європейською правовою системою. Конвенція та Протоколи до неї, згідно зі ст. 9 Конституції України, є частиною національного законодавства України як чинний міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Конвенція і практика ЄСПЛ відповідно до Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини” є джерелами права, тому вони обов'язково мають застосовуватися в адміністративному судочинстві.

Окрему увагу слід приділити актам Комітету Міністрів та інших органів Ради Європи, які також виступають європейськими стандартами у сфері судочинства. З огляду на те, що Україна приєдналась до Ради Європи у 1995 році, вона має враховувати рекомендації таких актів щодо захисту прав і свобод людини під час здійснення правосуддя.

Як слушно наголошує О. Константний, національні органи влади мають враховувати рекомендації таких актів як під час розроблення і створення нормативно-правової бази для функціонування відносин типу “держава – людина”, так і під час застосування відповідно до принципу верховенства права чинного законодавства. Вчений називає такі акти “м'якими” джерелами права адміністративного судочинства і відносить до них: Резолюцію (77) 31 про захист особи стосовно актів адміністративних органів влади від 28.09.1977; Рекомендацію № R (84) 15 стосовно публічно-правової відповідальності за спричинену шкоду від 11.09.1984; Рекомендацію № R (89) 8 Кабінету Міністрів державам-членам щодо тимчасового судового захисту в адміністративних справах від 13.09.1989; Рекомендацію № R (2001) 9 стосовно альтернатив вирішенню спорів між адміністративними органами влади та приватними особами від 05.09.2001; Рекомендацію № R (2003) 16 стосовно виконання адміністративних і судових рішень у сфері адміністративного права від 09.09.2003; Рекомендацію № R (2004) 20 щодо судового перегляду адміністративних актів від 15.12.2004; Рекомендацію № R (2010) 12 щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17.11.2010 тощо. Усі рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи в сфері адміністративного права і процесу так чи інакше тісно пов'язані з Конвенцією, містять у собі принципи ефективного гарантування, зокрема, адміністративними судами, конвенційних прав і свобод приватних осіб, зокрема, з огляду на практику ЄСПЛ [11, с. 61].

Вихідні положення щодо побудови судової системи в Україні визначені в розділі VIII Конституції України “Правосуддя”. Зокрема у ст. 124 зазначається, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів,

а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору [1]. Тобто в нашій державі суди наділені повноваженнями розглядати справи, що виникають з будь-яких суспільних відносин, що врегульовані правом.

У свою чергу, Закон України “Про судоустрій і статус суддів” [12] визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд. Цей Закон закріплює положення, що кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом (ст. 7). Вказана норма відповідає ст. 6 Конвенції, відповідно до якої поняття “суд, утворений законом” означає суд, до підсудності якого належить розгляд тієї чи іншої справи.

Безумовно, питання підсудності регулюються відповідними процесуальними кодексами, зокрема Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) визначає юрисдикцію та повноваження адміністративних судів, встановлює порядок здійснення судочинства в адміністративних судах. Статтею 2 КАСУ визначено завдання та основні засади адміністративного судочинства, зокрема зазначається, що завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [13]. Водночас слід зауважити, що адміністративні суди не розглядають позовні вимоги, які є похідними від вимог у приватно-правовому спорі і заявлені разом з ними, якщо цей спір підлягає розгляду в порядку іншого, ніж адміністративне, судочинства і знаходиться на розгляді відповідного суду. Необхідно звернути увагу на те, що, встановивши загальні правила підсудності, КАСУ передбачив обставини, за яких участь судді у справі, належної до компетенції, недопустима, зважаючи на неможливість забезпечити неупередженість суду. Це стосується випадків, коли існують передбачені законом підстави для відводу (самовідводу) судді (ст. 36 КАСУ), а також, недопустимість повторної участі судді в розгляді адміністративної справи (ст. 37 КАСУ). За таких підстав справа має бути передана на розгляд іншому судді, треба також наголосити, що вказані положення відповідають нормам ст. 6 Конвенції та положенням Конституції України, адже підсудність визначена законом із зазначенням чітких підстав та обставин, у разі виникнення яких передача до іншого суду не лише можлива задля забезпечення об'єктивності та неупередженості правосуддя.

Окрему увагу слід звернути на те, що КАСУ, а саме у ст. 317, визначив обов'язковою підставою для скасування судового рішення та ухвалення нового рішення суду, якщо в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і підстави його відводу визнано судом апеляційної інстанції

обґрунтованими, якщо апеляційну скаргу обґрунтовано такою підставою. Безумовно, ця норма свідчить про позицію законодавця з приводу розуміння повноважного суду, тобто суду, утвореного законом.

Аналіз юридичної літератури показав, що вчені послуговуються такими поняттями, як “суд, утворений законом”, “суд, встановлений законом” та “належний суд”. Зокрема під категорією “належний суд” більшість науковців розуміють насамперед втілення та реалізацію процесуально-правових вимог належної юрисдикції, належної підсудності конкретної адміністративної справи певному суду, а також вимог неупередженості, об’єктивності, справедливості, незалежності, безсторонності та розумності стосовно певного складу суду, який вирішуватиме конкретну адміністративну справу. Щодо практичного значення, то, як слушно зазначає О. Колісник, правильне розуміння сутності та змісту “належного суду” гарантує виконання завдань і досягнення цілей судочинства, а також дійсний захист прав та інтересів зацікавлених осіб [14, с. 335].

Категорія “належний суд”, як вірно відзначає Е. Катаєва, хоча й не вживається у міжнародних документах, однак вона передбачає вимоги до суду, що здійснює захист прав та свобод, а саме справедливий, незалежний, безсторонній, компетентний суд, створений на підставі закону. Належний суд у розумінні належного судового органу можна розглядати через призму поняття “компетентний суд”, під яким розуміють не лише суд, уповноважений відправляти правосуддя у повному обсязі з винесенням рішення за суттю, а й суд, у фаховості якого впевнена особа, яка до нього звертається [8, с. 22].

Відносно інституціональної складової права на справедливий суд, як “суд, встановлений законом”, це поняття є широким за своїм змістом і його класична інтерпретація викладена ЄСПЛ у рішенні по справі “Сокурєнко і Стригун проти України” та полягає у такому: “Відповідно до прецедентної практики Суду термін “встановленим законом” у ст. 6 Конвенції спрямований на гарантування того, “що судова гілка влади у демократичному суспільстві не залежить від органів виконавчої влади, але керується законом, що приймається парламентом”. У країнах з кодифікованим правом організація судової системи також не може бути віддана на розсуд судових органів, хоча це не означає, що суди не мають певної свободи для тлумачення відповідного національного законодавства. (...) фраза “встановленого законом” поширюється не лише на правову основу самого існування “суду”, а й дотримання таким судом певних норм, які регулюють його діяльність. Термін “судом, встановленим законом” у п. 1 ст. 6 передбачає “усю організаційну структуру судів, включно з (...) питаннями, що належать до юрисдикції певних категорій судів (...)”. Суд повторює, що у деяких випадках він визнавав, що найвищий судовий орган, уповноважений тлумачити закон, міг ухвалювати рішення, яке не було чітко визначено законом. Таке застосування закону, однак, мало винятковий характер, і зазначений суд надав чіткі й вірогідні підстави для такого виняткового відступу від застосування своїх визначених повноважень (рішення у справі “Хуліо Воу Жиберт та Ель Хогар і ля Мода проти Іспанії”). Проте у цій справі ВСУ не надав жодних аргументів щодо прийняття такої постанови, виходячи

за межі своїх повноважень шляхом свідомого порушення ГПК України і ухвалення такого роду рішень, що, як вказувалось Урядом, стало звичайною практикою ВСУ. На думку Суду, перевищивши свої повноваження, які були чітко викладені у ГПК України, ВСУ не може вважатися “судом, встановленим законом” у значенні п. 1 ст. 6 Конвенції відносно оскаржуваного провадження” [15].

Наведена правова позиція дає можливість виділити дві умови відповідності критерію “суд, встановлений законом”: організаційну – організація судової системи повинна регулюватися законами у їх буквальному значенні та юрисдикційну – суд повинен діяти у спосіб та відповідно до повноважень, передбачених законом, у межах своєї компетенції. Однак, як слушно наголошує О. Хотинська-Нор, найбільшу перспективу розвитку має юрисдикційна складова права на “суд, встановлений законом”, оскільки перебуває у тісному взаємозв’язку з такими процесуальними інститутами, як: компетенція судів щодо розгляду справ, підсудність та склад суду. Нині досить серйозною проблемою української правової системи є недостатньо чіткі критерії розмежування компетенції між судами загальної юрисдикції, що призводить до так званого “конфлікту юрисдикцій”, внаслідок чого порушується право людини на судовий захист. Це, в свою чергу, стає об’єктом дослідження в ЄСПЛ в аспекті порушення права на доступ до суду (як елементу права на справедливий суд [16]).

Проблеми в розмежуванні юрисдикцій виникають у разі, якщо при визначенні критеріїв такого розмежування закон виходить із різнопланових ознак, неузгоджених між собою, внаслідок чого один і той самий спір формально може бути розглянутий судами різних юрисдикцій, що, безумовно, породжує негативні наслідки, приміром, втрата часу, пропуск строків позовної давності. Беручи до уваги наведену вище позицію ЄСПЛ, держава повинна забезпечити баланс між такими цінностями, як право на “суд, встановлений законом” (в аспекті належної компетенції) та право на судовий захист, якого особа позбавляється, якщо неможливо чітко визначити потрібну юрисдикцію і суди не мають узгодженої думки з приводу цього [8, с. 26].

Заслуговує на увагу позиція Т. Цувіної, яка стверджує, що поняття “суд, встановлений законом” як елемент права на справедливий судовий розгляд, закріпленого у п. 1 ст. 6 Конвенції, пов’язаний із реалізацією принципу верховенства права під час здійснення правосуддя у цивільних справах. На її думку, зазначений елемент включає інституційну, процесуальну та компетенційну складову. При цьому порушення будь-якої із цих складових, як зазначає вчена, визнається фундаментальним порушенням права на справедливий судовий розгляд у практиці ЄСПЛ, що, як правило, тягне за собою скасування судового рішення у справі [17, с. 140].

На підставі аналізу наукових підходів щодо визначення поняття “суд, встановлений законом” та зважаючи на положення ст. 6 Конвенції та практики ЄСПЛ, під цим поняттям слід розуміти суд, утворений безпосередньо на підставі закону, який діє в межах своєї предметної, функціональної та територіальної юрисдикції, в законному складі задля забезпечення дієвих гарантій права кожного на судовий захист.

Окрему увагу варто звернути на те, що кожен після звернення до адміністративного суду з подальшим апеляційним та касаційним оскарженням має право звернутися до ЄСПЛ за захистом своїх прав. Водночас зауважимо, що скаржитися можна лише на ті порушення прав, які були допущені безпосередньо та особисто щодо заявника, а сама скарга повинна стосуватися одного чи більше прав, передбачених у Конвенції або Протоколах до неї, водночас не можна скаржитися на порушення інших юридичних актів, крім Конвенції.

Отже, реальне забезпечення права на справедливий судовий розгляд у незалежному, неупередженому та компетентному суді залежить як від доступності правосуддя, законодавчо визначеної судової процедури, так і від того, настільки незалежним, безстороннім є суддя та від його професіоналізму.

На основі викладеного можна зробити висновок, що міжнародні та європейські стандарти у сфері правосуддя становлять собою систему закріплених у міжнародних документах та законодавстві ЄС правових норм, що встановлюють права особи в судочинстві та гарантують їх реалізацію, а також сформованих на їх основі правових звичаїв, вони знайшли своє відображення у КАСУ, зокрема ч. 5 ст. 7 передбачено, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що встановлені законом, то застосовуються правила міжнародного договору України, а у ч. 2. ст. 6 зазначається, що суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини [13]. Тобто застосування міжнародних та європейських стандартів правосуддя в адміністративному судочинстві України є обґрунтованим та свідчить про дотримання як організаційних, так і процесуальних гарантій права на справедливий судовий процес, до таких гарантій належать, зокрема: суд, утворений законом, незалежність та неупередженість суду; публічний (відкритий) розгляд справи та публічне проголошення судового рішення; справедливий судовий розгляд; розгляд справи впродовж розумного строку; ефективність судового захисту та дієвість рішення суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. *Владимирська В.* Поняття міжнародних стандартів у сфері правосуддя: особливості термінології та класифікації. *Юридичний вісник.* 2016. № 3. С. 47–50.
3. *Битяк Ю.П.* Правова доктрина України: у 5 т. Т. 2: Публічно-правова доктрина України. Харків: Право, 2013. 864 с.
4. *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства: збірка.* Київ, 2015. 708 с.
5. *Пастернак В.М.* Європейські стандарти адміністративного судочинства. *Право і суспільство.* 2017. № 2. С. 106–112.
6. *Загальна декларація прав людини від 10.12.1948.* Офіційний вісник України. 2008. № 93. С. 89. Ст. 3103.
7. *Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966:* ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 № 2148-VIII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 22.12.2020).
8. *Е.В. Катаєва, Т.А. Плуатар.* Юрисдикція адміністративних судів України: проблеми реалізації та шляхи їх вирішення: монографія / Вінниця: ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2016. 232 с.

9. *Де Сальвіа М.* Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. М. де Сальвіа. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. 1072 с.

10. Вибрані справи Європейського суду з прав людини / уклад. Ю. Зайцев, О. Павліченко. Київ: Фенікс, 2003. Вип. 1. 288 с.

11. *Константиї О.* “Вторинні” джерела права адміністративного судочинства України. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2019, nr. 5(39), pp. 59–62.

12. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 1402-VIII. Офіційний вісник України від 26.07.2016. № 56. Стор. 9. Ст. 1935.

13. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.

14. *Колісник О.В.* Належний суд як одна з передумов справедливого та неупередженого судочинства. Вісник Харківського національного університету внутр. справ. Харків, 2007. Вип. 39. С. 331–336.

15. Рішення Європейського суду з прав людини від 20 липня 2006 року у справі “Сокурєнко і Стригун проти України”. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_115 (дата звернення: 22.12.2020).

16. *Хотинська-Нор О.З.* Право на “суд, встановлений законом” як структурний елемент права на справедливий суд: український контекст. Журнал “Адвокат”. 2015. № 1. URL: <https://iadvocate.com.ua/pravo-na-sud-vstanovlenyj-zakonom-yak-strukturnyj-element-prava-na-spravedlyvyj-sud-ukrayinskyj-kontekst>. (дата звернення: 22.12.2020).

17. *Цувіна Т.А.* “Суд, встановлений законом” як елемент права на справедливий судовий розгляд у цивільному судочинстві. Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 137–141.

18. *Караман І.В., Козін В.В.* Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. Київ: ВАІТЕ, 2015. 136 с.

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine of June 28, 1996 No 254k / 96-VR. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. No 30. Art. 141. [in Ukrainian].

2. *Vladyshevska, V.* (2016) *Ponyattya mizhnarodnykh standartiv u sferi pravosudivstva: osoblyvosti terminolohiyi ta klasyfikatsiyi*. “The Concept of International Standards in the Field of Justice: Features of Terminology and Classification”. *Legal Bulletin* 3, 47–50 [in Ukrainian].

3. *Bytyak, Yu.P.* (2013) *Pravova doktryna Ukrayiny: u 5 t. Legal doctrine of Ukraine: in 5 vols. Vol. 2: Public Legal Doctrine of Ukraine*. Kharkiv: Pravo. 864 p. [in Ukrainian].

4. *Yevropeys'ki ta mizhnarodni standarty u sferi sudochynstva. European and international standards in the field of justice: collection*. Kyiv, 2015. 708 p. [in Ukrainian].

5. *Pasternak, V.M.* (2017) *Yevropeys'ki standarty administratyvnoho sudochynstva*. “European Standards of Administrative Justice”. *Law and Society* 2, 106–112 [in Ukrainian].

6. Universal Declaration of Human Rights of December 10, 1948. Official Gazette of Ukraine. 2008. No 93. P. 89. Art. 3103 [in Ukrainian].

7. International Covenant on Civil and Political Rights of December 16, 1966: ratified by the Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR of October 19, 1973 No 2148-VIII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (Date of Application: 22.12.2020) [in Ukrainian].

8. *Katayeva, E.V., Pluhatar, T.A.* (2016) *Yurysdyktsiya administratyvnykh sudiv Ukrayiny: problemy realizatsiyi ta shlyakhy yikh vyrishennya*. “Jurisdiction of Administrative Courts of Ukraine: Problems of Realization and Ways of Their Decision”: monograph. Vinnytsia: LLC “Nilan-LTD”. 232 p. [in Ukrainian].

9. *De Sal'via M.* (2004) *Pretsedenty Yevropeyskogo Suda po pravam cheloveka*. “Precedents of the European Court of Human Rights”. *Judicial Practice Guidelines Relating to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Judicial practice from 1960 to M. de Salvia*. SPb.: Jurid. Center Press. 1072 p. [in Russian].

10. *Vybrani spravy Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny*. “Selected Cases of the European Court of Human Rights” / comp. Yu. Zaitsev, O. Pavlichenko. Kyiv: Phoenix, 2003. Issue 1. 288 p. [in Ukrainian].

11. *Konstantyy, O.* (2019) “Vtorynni” dzherela prava administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny. “Secondary” Sources of Law of Administrative Justice of Ukraine. *National Legal Journal: Theory and Practice* 5 (39), 59–62 [in Ukrainian].

12. On the Judiciary and the Status of Judges: Law of Ukraine of June 2, 2016 1402-VIII. Official Gazette of Ukraine dated July 26, 2016. No 56. P. 9. Art. 1935[in Ukrainian].

13. Code of Administrative Procedure of Ukraine. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2005. No 35–36, 37. Art. 446 [in Ukrainian].

14. *Kolisnyk, O.V.* (2007) Nalezhnyy sud yak odna z peredumov spravedlyvoho ta neuperedzhenoho sudochynstva. “Proper Court as One of the Prerequisites for Fair and Impartial Proceedings”. Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs affairs. Kharkiv. Issue 39. P. 331–336 [in Ukrainian].

15. Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny vid 20 lypnya 2006 roku u spravi “Sokurenko i Stryhun proty Ukrayiny”. Judgment of the European Court of Human Rights of 20 July 2006 in the case of Sokurenko and Stryhun v. Ukraine. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_115. (Date of Application: 22.12.2020) [in Ukrainian].

16. *Khotynska-Nor, O.Z.* (2015) Pravo na “sud, vstanovleny zakonom” yak strukturnyy element prava na spravedlyvyy sud: ukrayins'kyy kontekst. “The Right to a “Court Established by Law” as a Structural Element of the Right to a Fair Trial: the Ukrainian Context”. Lawyer Magazine 1. URL: <https://iadvocate.com.ua/pravo-na-sud-vstanovlenyj-zakonom-yak-strukturnyj-element-prava-na-spravedlyvyy-sud-ukrayinskyj-kontekst>. (Date of Application: 22.12.2020) [in Ukrainian].

17. *Tsvina, T.A.* (2019) “Sud, vstanovleny zakonom” yak element prava na spravedlyvyy sudovyy roz'hlyad u tsyvil'nomu sudochynstvi. “Court established by law” as an Element of the Right to a Fair Trial in Civil Proceedings”. Journal of Kyiv University of Law 2, 137–141 [in Ukrainian].

18. *Karaman, I.V., Kozin, V.V.* (2015) Yevropeys'kyy sud z prav lyudyny, Yevropeys'ka konventsyya z prav lyudyny ta indyvidual'ni zayavy: pershe znayomstvo. “European Court of Human Rights, European Convention on Human Rights and Individual Statements: First Acquaintance”. Kyiv: VAITE. 136 p. [in Ukrainian].

UDC 342.9.03(4/9)

Dolzhenkov Oleksandr,

Doct. Sci. (Law), Professor,

Professor of South Ukrainian National Pedagogical University

named after K. D. Ushynsky,

Odesa, Ukraine

Pluhatar Tetiana,

Cand. Sci. (Law), Senior Researcher,

Academic Secretary of the Academic Council of the State Research

Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0003-2082-5790

Lelet Serhii,

Cand. Sci. (Law), Senior Researcher, Head of the Department

of the State Research Institute MIA Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0001-6099-4121

INTERNATIONAL AND EUROPEAN STANDARDS OF JUSTICE AND THEIR IMPLEMENTATION INTO UKRAINIAN ADMINISTRATIVE JUDI- CIARY

Research paper reviews international and European standards in the functioning of the judiciary and judicial system, reveals the state of their implementation into administrative justice in Ukraine, given the declared vector of European integration

© Dolzhenkov Oleksandr, Pluhatar Tetiana, Lelet Serhii, 2021

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2021.1\(51\).8](https://doi.org/10.36486/np.2021.1(51).8)

Issue 1(51) 2021

<http://naukaipravookhorona.com/>

and the obligation to implement European standards in national law, including justice. It is emphasized that democratic values, the responsibility of the state to the citizen for its activities, observance and protection of human rights and freedoms are the main priorities for Ukraine. Given the current challenges dictated by societal demands, the reform of the judiciary, the introduction of positive optimizations of the administration of justice in administrative courts must take into account international and European standards in the field of justice. In this regard, it is urgent to study the judicial protection of the rights, freedoms and legitimate interests of individuals, the rights and legitimate interests of legal entities violated in public relations by the subjects of power at the present stage, given the recent public political and legislative changes and taking into account European and international standards in the field of justice in the administration of justice in Ukraine. It is stated that international standards are contained in international treaties, other sources of international law, as well as in international instruments adopted by certain international organizations, which are not legally binding. It is emphasized that there is no official definition of “international standards”. It is argued that international standards in the field of justice are a set of rules, principles, criteria, recommendations declared in international documents, compliance with which is a world practice, but for Ukraine they can be both mandatory and advisory. It is concluded that international and European standards in the field of justice are a system of legal norms enshrined in international documents and EU legislation, which establish the rights of individuals in the judiciary and guarantee their implementation, as well as legal customs formed on their basis. The implementation of international and European standards in administrative proceedings is justified and demonstrates compliance with both organizational and procedural guarantees of the right to a fair trial, such guarantees include: the court established by law, the independence and impartiality of the court; public (open) consideration of the case and public proclamation of the court decision; fair trial; consideration of the case within a reasonable time; the effectiveness of judicial protection and the effectiveness of court decisions.

Keywords: international principles, European standards, administrative justice, justice, administrative jurisdiction.

Отримано 07.04.2021